Bill No. 5/07-08

134

2008-0593

पुष्टि प्रवाह मर्यादा of महाप्रभु
वल्लभाचार्य with the vivriti of
श्री कल्याणराय - Pub. by गणपत
कृष्णाजी Press. Loose leaves edn.,
Mumbai, 1783 Saka era.

(1556)

(67)

office. Both were clerks, posted at Varanasi. Gopal, then 10, is my counterpart. His sister Radha and

in-law) come from the States. Despite heavy odds, they honoured her sentiment and came for the wedding. In April 1980, uncle died of a heart attack. He was 61.

Gopal was unemployed and depressed. My mother then insisted

for false representation", he said angrily. I apologised for my 'mistake' and mollified Mr Tiwari. After much clarification and pleading, Gopal got the job.

Some 20 years after that, we are separate households with our wives

so that the grain can be regularly distributed at subsidised rates to the hungry millions of this nation.

On the one hand we see our farmers doing an excellent job by

Alien Territory

L K Advani's advice to the north-eastern chief ministers and gover-

he said in an interview to N Vidyasagar:

Has the CII got any feedbac[k] ... Indians and their businesses o[perat]ing out of the World Trade Cen[ter]

DATA ENTERED
Date 02-09-08

SANS
294.538
VAL

अथपुष्टिप्रवाहमर्यादा प्रारभ्यते

KALANIDHI
Rare Book Collection
ACC No.: R-597
IGNCA Date: 28.3.08

श्रीहरिर्जयति । श्रीगोपीजनवल्लभोजयति । श्रीविठ्ठलेश्वरंनत्वास्वेषांस्वफलसिद्धये ॥ पुष्टिप्रवाहमर्यादाविवृत्तिः
क्रियतेमया । १ । लोकेकतिमार्गाःकीदृशाःकिंचतेषांफलमितिजिज्ञासूनांस्वकीयानांज्ञानार्थंश्रीवल्लभाचार्याःपुष्टिप्रवाहमर्यादां
विशेषेणवक्तुंमतिजानते । पुष्टिप्रवाहेति । पुष्टिप्रवाहमर्यादाविशेषेणपृथक्पृथक् । जीवदेहक्रियाभेदैःप्रवाहेन
फलेनच । १ । पुष्टिर्नामभगवदनुग्रहः । फलप्रापकत्वात्फलार्थंमृग्यतइतिसएकोमार्गः । प्रवाहोजन्मादिप्रवाहरूपः । लौ
किकफलप्रापकत्वात्सोऽपिमार्गः । मर्यादावेदोक्तकर्ममार्गः । एताविशेषेणव्यावर्त्तकधर्मेण पृथक्पृथक्वक्ष्यामि । अत्रकेव्याव-
र्त्तकाधर्माइत्याकांक्षायामाहुः । जीवदेहेति । भक्तिमार्गेजीवाभगवदनुगृहीताभिन्नास्तेषांदेहाभगवच्चरणरेण्वादिनिष्पा
दिताभिन्नास्तेषांक्रियाभगवत्पराभिन्नाः । एवंप्रवाहासक्ताःसंसारिणोजीवाःभिन्नाःतेषांदेहाःसंस्कारादिरहिताभिन्नास्तेषांक्रि
यालौकिक्योभिन्नामर्यादामार्गेदैवाजीवाभिन्नास्तेषांदेहाःसंस्कारादिरहिताभिन्नास्तेषांक्रियालौकिक्योभिन्नाः मर्यादामार्गेदैवा
भिन्नास्तेषांदेहाःसंस्कृताभिन्नास्तेषांवेदोक्ताःक्रियाभिन्नाःप्रवाहासक्तत्वेनप्रवाहएवतेषांप्रावाहिकानांभेदकः । मद्भक्तायांतिमा
मपीत्यादिवाक्याद्भक्तिमार्गेपुरुषोत्तमप्राप्तिःफलं । मर्यादामार्गेवेदोक्तकर्मभिःनिःकामानांतत्त्वज्ञानद्वाराअक्षरप्राप्तिःफलं ॥ स
कामानांक्षयिष्णुस्वर्गादिःफलं । प्रवाहस्थानांस्वस्वकर्माऽनुसारिजन्मादिफलं । भिन्नैरेतैर्मार्गाअपिभिन्नाभवंतीत्यर्थः । कथन
स्यप्रयोजनमाहुः । वक्ष्यामीति । वक्ष्यामिसर्वसंदेहानभविष्यंतियच्छ्रुतेः । भक्तिमार्गस्यकथनात्पुष्टिरस्तीति
निश्चयः । २ ॥ यस्योक्तस्यश्रवणान्मार्गतत्साधनफलेषुसंदेहानभविष्यंतीत्यर्थः । मार्गसत्त्वेप्रमाणानिवक्तुंप्रथमंपुष्टिसत्त्वेप्र
माणमाहुः ॥ भक्तिमार्गस्येति । तेनाधीतश्रुतिगणाइत्यादिनानिःसाधनत्वेननिरूपितानांव्रजस्थितानांकेवलेनहिभावेने

पृ० प्र०

स्यादिवाक्यैःस्नेहनिरूपणाद्भक्तिरूपस्यमार्गस्यकथनाद्भक्तिकारणत्वेनपुष्टिर्निश्चीयतइत्यर्थः । ननुदानव्रतादिभिःभक्तेःश्रूयमा
णत्वात्कथंभक्तिकारणत्वेनपुष्टिर्निश्चीयतइतिचेत् । अनुग्रहव्यापारत्वेनभक्तेर्भगवदनुग्रहैकसाध्यत्वान्निःसाधनोऽनुग्रहःपुष्टिरि
त्युच्यते । साधनदिश्रभावात्ससाधनोऽनुग्रहोभक्तिमार्गेमर्यादेत्युच्यते । तेनसमाधानानुग्रहएवदानादिःसाधनद्वाराभक्तिंजनय
तीतिनानुपपन्नंकिंचित् । एतदेवोक्तंभक्तिहंसे । भक्तिमार्गीयभक्तकृतभक्तिसांप्रदायिकदीक्षापूर्वकंमोक्षसाधनत्वेनक्रियमाणः
श्रवणादिःप्रावाहिकीभक्तिरुच्यतइतिमर्यादामार्गस्थंज्ञानमार्गस्थंवाजीवंयदिभगवाननुगृण्हातितदासपुष्टिमार्गेभाव्यतन्मार्गीयंफ
लंप्राप्नोति । एतदेवोक्तंसिद्धांतमुक्तावल्यां । उभयोस्तुक्रमेणैवपूर्वोक्तैवफलिष्यतीतितेनानुग्रहसाध्याभक्तिरितिसिद्धं । अतःसु
ष्ठूक्तंभक्तिमार्गस्यकथनात्पुष्टिरस्तीतिनिश्चयइति ॥ प्रवाहसत्त्वेप्रमाणमाहुः । द्वौभूतसर्गावित्युक्तेःप्रवाहोपिव्यवस्थितः।वे
दस्यविद्यमानत्वान्मर्यादाऽपिव्यवस्थिताः । द्वौभूतसर्गाविति । द्वौभूतसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसुरएवचेतिवाक्यात्प्रवाहोऽ
पिसिद्धः । मर्यादासत्त्वेप्रमाणमाहुः । वेदस्येति । कांडद्वयात्मकस्यवेदस्यश्रूयमाणत्वान्मर्यादामार्गोऽपिसिद्धइतिभक्तेःपुष्टि
साधकत्वमुक्त्वाउत्कर्षमाहुः । कश्चिदेवहीति । कश्चिदेवहिमद्भक्तोयोमद्भक्तइतीरणात् । सर्वत्रोत्कर्षकथना
त्पुष्टिरस्तीतिनिश्चयः । कश्चिदेवहिमद्भक्तोभवतिनसर्वः । अन्यथाभगवान्योमद्भक्तइतिनवदेत् । भक्तेःपुष्टिसाधकत्वमुक्त्वा
भक्तिभक्तयोरुत्कर्षस्यापिपुष्टिसाधकत्वमाहुःसर्वत्रगीताश्रीभागवतादौभक्त्यामामभिजानातिभक्त्यात्वनन्ययाशक्यइत्यादिना ।
यत्कर्मभिर्यत्तपसेत्यारभ्यसर्वंमद्भक्तियोगेनमद्भक्तोलभतेंजसेत्यंतेन । भक्तिंलब्धवतःसाधोःकिमन्यदवशिष्यते । मय्यनंतेगुणे
ब्रह्मण्यानंदाऽनुभवात्मनि । नालंद्विजत्वंदेवत्वमित्युपक्रम्यप्रीयतेऽमलयाभक्त्याहरिरन्यद्विडंबनमित्यंतेन । मय्यावेश्येत्यारभ्य

तेमेयुक्ततमामताइत्यंतेन । येभजंतितुमांभक्त्यामयितेतेषुचाप्यहं । कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति । तामन्मनस्कामत्प्रा
णामदर्थेत्यक्तलौकिकाः । येत्यक्तलोकधर्माश्चमदर्थेतान्बिभर्म्यहं ॥ अहंभक्तपराधीनइत्युपक्रम्य । वशेकुर्वंतिमांभक्त्यासत्स्त्रि
यःसत्पतिंयथेत्यंतेन । एताःपरमित्यारभ्यपुनातिभुवनत्रयमितिश्लोकषट्केचउत्कर्षकथनात् । पुष्टिरस्तीतिनिश्चीयतइत्य
र्थः । नहिभक्तिर्भक्तत्वमेतादृशोर्थोभगवदनुग्रहंविनाप्राप्यते । पुष्टिमार्गीयस्यप्रवाहमर्यादामार्गस्थाभ्यांभेदमाहुः । नसर्वो
तःप्रवाहाद्धिभिन्नोवेदाच्चभेदतः । यदायस्येतिवचनान्नाहंवेदैरितीरणात् । यदायस्यानुगृण्हातिभगवानात्मभा
वितः । सजहातिमतिंलोकेवेदेचपरिनिष्ठितामितिवाक्याद्यंभगवाननुगृण्हातिसपुष्टिमार्गीयोभवतिनसर्वः । अतःप्रवाहाद्भेदः ।
हियुक्तोयमर्थस्ततोवैलक्षण्यात् । नाहंवेदैरित्यारभ्यपरंतपेत्यंतेनअनन्यभक्त्यैवभगवान्ज्ञातुंद्रष्टुंचशक्यः । नान्यसाधनैरितिभेद
तःवैलक्षण्यात् । वेदाच्चभिन्नःवेदोक्तमर्यादामार्गस्थादपिपुष्टिमार्गस्थभक्तोभिन्नइत्यर्थः । कस्यचित्पूर्वपक्षंनिराकुर्वंति । मार्गै
कत्वेति । मार्गैकत्वेपिचेदंत्यौतनूभक्त्यागमौमतौ । नतद्युक्तंसूत्रतोहिभिन्नोयुक्त्याहिवैदिकः । तथाहि । न
नुप्रवाहमर्यादामार्गयोरपिव्यवहारशुद्धिसाधकत्वेनभक्त्युपयोगादंगांगिभावेनैक्येभक्तिमार्गएवास्त्वितिचेन्न । मार्गैकत्वेस्वीक्रि
यमाणे प्रवाहमर्यादामार्गांगत्वेन भक्तिफलप्रापकत्वेनतवसंमतौतन्नयुक्तं । यदिप्रवाहमर्यादामार्गयोःभक्तिफलेन फलवत्त्वंस्या
त्तदातदंगत्वंस्यात्तदेवांगंभवति । यत्प्रधानफलेनफलवद्भवति । स्वतःप्रयाजादिवत् फलवत्संनिधावफलंतदंग
मित्यंगलक्षणात् । अत्रभक्तिमार्गेतन्निष्ठस्यमोक्षोपदेशादितिव्याससूत्रेणभगवत्परस्यमोक्षःफलत्वेनोच्यते । भक्तिमीमांसायांशां
डिल्यसूत्रंतत्संस्थस्यामृतत्वोपदेशादिति । अस्यार्थस्तुतस्मिन्नीश्वरेसंस्थाभक्तिर्यस्यतस्यामृतत्वंफलमुपदिश्यते । ब्रह्मसंस्थो

ऽमृतत्वमेतीति । एतद्विचारणस्य भगवत्प्राप्तिफलकत्वात् । प्रवाहमर्यादामार्गयोर्जन्मादिसंसारस्वर्गादिफलकत्वात् । परंपरया निमित्तकारणत्वेनदेशादिवदुपयोगात्तयोर्नभक्तिमार्गैकत्वसिद्धिः । युक्तिस्तु । यदिमर्यादामार्गोभक्तिमार्गाभिन्नःस्यात्तदाभक्तिमार्गीयमेवफलंदद्यात् । स्वर्गादिफलदातृत्वाद्वैदिकोमार्गोभिन्नः । अलौकिकफलदातृत्वाभावात्प्रवाहोनोक्तः । पुष्टिमार्गस्य भेदज्ञानार्थंतत्रत्यानांवैलक्षण्यमाहुः । **जीवदेहेति** । **जीवदेहकृतीनांचभिन्नत्वंनित्यताश्रुतेः** । **यथातद्वत्पुष्टिमार्गेद्वयोरपिनिषेधतः** ॥ यथाश्रुतेर्वेदस्यलौकिकवाक्यसमानत्वेनगृह्यमाणस्यापिनित्यता । स्वयंभूरेषभगवान्वेदोगीतस्त्वयापुरा । शिवाद्याऋषिपर्यंताःस्मर्त्तारोस्यनकारकाः । वेदोनारायणःसाक्षात्स्वयंभूरितिशुश्रुमइत्यादिवाक्यैर्लौकिकवाक्यभिन्नत्वं तथा पुष्टिमार्गेजयानंतजननिवासइत्यादिवाक्यैर्लीलास्थानांजीवदेहकृतीनांनित्यत्वंचेत्यर्थः । अथवातेतेधनात्युष्मसिश्रुतेः । यथागम्येगावइतिवेदात् लीलास्थानांजीवदेहकृतीनांनित्यताभिन्नत्वंभवतीत्यर्थः । अतःकारणात् **द्वयोरपिनिषेधतइति**। सजहातिमांतिलोकेवेदेचपरिनिष्ठिताभितिवाक्येनभगवदनुग्रहानंतरंप्रवाहमर्यादामार्गयोर्निषेधात् प्रवाहमर्यादामार्गस्थयोर्देहादीनांभिन्नत्वंनित्यताचनभवतीत्यर्थः **प्रमाणभेदाद्भिन्नोहिपुष्टिमार्गोनिरूपितइति**। पुष्टिमार्गेभगवाननुग्रहेणपुष्टिमार्गस्थंयथाज्ञापयतियथाप्रेरयतितथासमवर्त्तते । अतःपुष्टिमार्गेभगवान्प्रमाणं । भगवदनुग्रहश्च । तस्मात्प्रमाणभेदादपिपुष्टिमार्गोभिन्नइत्यर्थः। त्रयाणांसर्गभेदमाहुः । **सर्गभेदंप्रवक्ष्यामिस्वरूपांगक्रियायुतं** । जीवदेहक्रियासहितंभिन्नंसर्गंप्रवक्ष्यामीत्यर्थः । त्रयाणांसर्गाणांभेदेकिंनिमित्तमित्याकांक्षायामाहुः । **इच्छामात्रेणमनसाप्रवाहंसृष्टवान्हरिः** । **वचसावेदमार्गंहिपुष्टिंकायेननिश्चयइति** । इच्छामात्रेणसामान्येच्छयामल्लादियुद्धवन्नतुस्वयंतत्ररंतुंहरिःमनसाप्रवाहंसृष्टवान् । सोऽकामयतबहुस्यांप्रजा

येयेतिश्रुतेः । वचसावेदवाण्यावेदमार्गंसृष्टवान् कायेनस्वरूपेणपुष्टिमार्गस्थान्सृष्टवान् । सवैनैवरेमेतस्मादेकाकीनरमतेसद्वितीयमैच्छत्सहैतावानासेतिश्रुतेः । अतएववाराहपुराणे । भिन्नैवकाचित्सासृष्टिर्विधातुर्व्यतिरेकिणीति । अथवास्वयमाविर्भूयभक्तैः स्वसेवांकारयित्वातन्मार्गंप्रकटितवानित्यर्थः । त्रयाणांमार्गाणांफलभेदादपिभेदमाहुः । **मूलेच्छातःफलंलोकेवेदोक्तंवैदिकेऽपिच । कायेनतुफलंपुष्टौभिन्नेच्छातोऽपिनैकतेति** । मूलंसृष्टिकारणंब्रह्म तस्यसर्गादौअस्यानेनैवमेवंकरिष्यामीतीच्छा ततएवप्रवाहस्थानांफलमित्यर्थः । वैदिकेकर्ममार्गेवेदोक्तंस्वर्गापवर्गरूपमपिफलंभवतीत्यर्थः । पुष्टौपुष्टिमार्गे कायेनस्वरूपेणफलंभवतीत्यर्थः । तदुक्तं । गोपीभिस्तोभितोनृत्यदित्यादिना । पुष्टौप्रवाहमर्यादाभ्यांभिन्नेच्छातोऽपिजातंफलंकौमारलीलादिरूपेणानेकविधंभवतीत्यर्थः । प्रमाणपूर्वकंप्रवाहस्थान्जीवान्भिन्नानाहुः । **तानहंद्विषतोवाक्याद्भिन्नाजीवाःप्रवाहिणः । अतएवेतरौभिन्नौसांतौमोक्षप्रवेशतइति** । भूतसर्गेदैवजीवेषुभगवदनुगृहीताभक्तिमार्गीयाभवंति । अन्येदैवाएव । कर्मिणः वेदोक्तफलभाजोभवंति । अवशिष्टाःजीवाः प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचेत्यारभ्यप्रद्विषंतोभ्यसूयकाइत्यंतेननिरूपिताः । तेषांतानहंद्विषतः क्रूरानित्यारभ्य ततोयांत्यधमांगतिमित्यंतेनाधमगतित्वेननिरूपणात्प्रवाहस्थाअसुराःपूर्वोक्तेभ्योभिन्नाइत्यर्थः । अतएवेतरौ पुष्टिमार्गीयमर्यादामार्गीयजीवावेभ्योभिन्नौ तत्रहेतुः । सांतौ अंतःफलपर्यवसानं तत्सहितौ कुतःमोक्षप्रवेशतइति । मर्यादामार्गीयस्यमोक्षात्पुष्टिमार्गीयस्यप्रवेशतःलीलाप्रवेशतइत्यर्थः । अत्युत्कर्षादपिपुष्टिमार्गीयाणांभेदमाहुः । तस्माज्जीवाःपुष्टिमार्गेभिन्नाएवनसंशयः । भगवद्रूपसेवार्थंतत्सृष्टिर्नान्यथाभवेदिति । यस्मात्सर्वोत्कृष्टास्तस्मात्पुष्टिमार्गीयजीवास्तेभ्योभिन्नाएवेत्यर्थः । विपक्षेबाधकंकर्माहुः । भगवद्रूपसेवार्थमिति । यदिपुष्टिमार्गीयाःसर्वोत्कृष्टानस्युस्तदा साक्षात्पुरुषोत्तमस्वरूपसेवार्थंतत्सृष्टिर्नभवेत् ।

शुद्धपुष्टिमार्गीयाणांसेवार्थं तत्सृष्टिर्नभवेत् । शुद्धपुष्टिमार्गीयाणांसेवार्थंसाहंकारियोग्यतामाहुः । **स्वरूपेणावतारेणलि**
गेनचगणेनच । तारतम्यंनस्वरूपेदेहेवातत्क्रियासुचेति ॥ लीलासृष्टेर्भगवद्रूपत्वात्स्वरूपसाम्यं । यथाभगवदवतारः
प्रादुर्भावोनजीववज्जन्म । तथामुख्यभक्तानामपीत्यवतारसाम्यं । अलौकिकत्वज्ञापकस्यभगवतासमंनृत्यादिसामर्थ्यस्यविद्यमा
नत्वाच्चिन्हसाम्यं । सौंदर्यादयस्तत्साम्यंस्पष्टमेव । तेनतासांक्रियासुस्वरूपेदेहेवानतारतम्यमित्यर्थः । भगवतोलीलांतःपातिनां
भक्तानांच स्वरूपादिभिस्तुल्यत्वंनतूत्कर्षापकर्षाविति श्लोकार्थः । तथापिभगवान्स्वार्थंतारतम्यंकरोतीत्याहुः । **तथापियाव**
त्ताकार्यंतावत्तस्यकरोतिहि । स्वरूपादिस्तुल्यत्वेऽपिभगवान्स्वस्यकार्यंरमणंस्वस्यभक्तानांचयावतातारतम्येनसिद्ध्य
ति । तावत्तारतम्यंप्रकटयति हियुक्तोऽयमर्थः । उत्कर्षापकर्षवैचित्र्यैर्विना सम्यग्ग्रहणासिद्धेः । अतएवबाललीलादयोयुक्तस्व
रूपाभवंतीतिदिक् । एवंविशेषलीलायाःसाधनानिप्रकारांतरंचोक्त्वा सामान्यलीलायाःसाधनानिप्रकारंचाहुः । तेहीत्यारभ्यभ
वेदित्यंतेन । **तेहिद्विधाशुद्धमिश्रभेदान्मिश्रास्त्रिधापुनः । प्रवाहादिविभेदेनभगवत्कार्यसिद्धये । पुष्ट्याविमि**
श्राःसर्वज्ञाः प्रवाहेणक्रियारताः । मर्यादयागुणज्ञास्तेशुद्धाःप्रेम्णातिदुर्लभाः । एवंसर्गस्तुतेषांहिफलंत्वत्र
निरूप्यते । भगवानेवहिफलंसयथाविर्भवेद्भुवि ॥ गुणस्वरूपभेदेनतथातेषांफलंभवेत् । तेपूर्वोक्तास्त्रयोऽपि
मार्गाःद्विधाद्विप्रकाराः शुद्धमिश्राअपिपरस्परंभेदात् । अन्यमार्गधर्मसंवलितामिश्राः तदसंवलिताःशुद्धाः मिश्राअपिपरस्परंत्रया
णांमिश्रणेन प्रत्येकंत्रिप्रकाराः । एवंभेदानांप्रयोजनमाहुः । **भगवत्कार्यसिद्धयइति** । क्रीडाभांडमिदंविश्वमित्यादिवाक्यै
र्विश्वस्यक्रीडार्थत्वात् । पुष्ट्यादीनांत्रयाणां स्वतःपरतःमिश्रणेज्ञापकान्धर्मानाहुः । **पुष्ट्याविमिश्राःसर्वज्ञाःप्रवाहेण**

क्रियारताः । मर्यादागुणयज्ञास्तेशुद्धाःप्रेम्णातिदुर्लभाः । पूर्वंसामान्यतोऽनुगृहीताविशेषानुग्रहंप्राप्ताः पुष्ट्याविमिश्रास्तेभगवदभिप्रायादिज्ञातारोभवंति । नारदादयइवसर्वज्ञत्वमेवतेषांलक्षणं । पुष्टिस्थामर्यादाविमिश्रितभगवद्धर्मज्ञातारोभवंति। कविप्रभृतयोनवयोगेश्वराइवपुष्टिस्थाः प्रवाहमिश्रिताः यत्किंचिद्भगवद्धर्मज्ञात्वातीर्थाटनपराभवंति । प्रवाहस्थाःपुष्टिविमिश्रिताः भगवद्भजनानुकूलक्रियाऽनुसारिणोभवंति । प्रवाहस्थाःमर्यादाविमिश्रिताः सत्कर्मकर्त्तारोभवंति । प्रवाहस्थाःप्रवाहविमिश्रिताःकेवलंलौकिकक्रियारताभवंति । तएवअसुराः मर्यादामार्गीयाः पुष्टिविमिश्रिताः माहात्म्यज्ञानाद्भगवत्प्रीत्यर्थंकर्मकर्त्तारोभवंति । मर्यादामार्गीयामर्यादामिश्रिताः स्वर्गार्थकर्मकर्त्तारोभवंति मर्यादामार्गीयाप्रवाहमिश्रिताःलौकिकार्थकर्मकर्त्तारोभवंति । प्रेम्णाशुद्धेनसिद्धाः प्रेमविषयातिरिक्तस्फूर्त्तिरहिताः तेशुद्धपुष्टिस्थाः तेऽतिदुर्लभाइत्यर्थः । भगवत्कार्यसिद्ध्ये एवंप्रकारेणतेषांसर्गोनिरूपितः ॥ हिद्धुक्तोयमर्थः । वैचित्र्यंविनारमणासिद्धे स्तेषांफलमत्रनिरूप्यते । तेषांफलमाहुः । **भगवानेवेति** । धर्मधर्मिणोरभेदात्सर्वेषांधर्मधर्मिरूपेणभगवानेवफलं । सयथा । भुविभक्तानांगृहादौत्वद्दयेच यथाप्रगटोभवेत् । गुणस्वरूपभेदेनभक्तानांवागुणस्वरूपैकनिष्ठानांपुष्टिमार्गीयाणांस्वरूपेणआनंदमात्रकर पादमुखोदरादिस्वरूपेणस्थित्वायथाफलंददाति । धर्मज्ञानादिपरेषुधर्मादिरूपेणस्थित्वा यथाफलंददाति । तथातत् । तथातत्तत्फलंतेषांभवतीत्यर्थः । यद्वा । **भगवानिति** । गुणाऐश्वर्यादयोधर्माः स्वरूपधर्मिभगवानैश्वर्यादिषड्गुणयुक्तोयस्यांतःकरणेयथायेनभावेनप्रकटोभवति तत्प्रियंकर्त्तुंतत्स्वरूपमेवतस्यफलमित्यर्थः ॥ येयथामांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहमितिप्रतिज्ञानात् प्रमेयप्रमाणलीलेतयोःप्रकारांश्चाभिधाय भक्तिमार्गविरोधंपरिहर्त्तुंआसक्ताविन्यारभ्यसार्धश्लोकत्रयेणसमादधते । **आसक्तौभगवानेवशापंदापयति**

कश्चित् । अहंकारेथवालोकेतन्मार्गस्थापनायहि । नतेपाखंडतांयांतिनचरोगाद्युपद्रवः । महानुभावाभा येणशास्त्रंशुद्धत्वहेतवे । भगवत्तारतम्येनतारतम्यंभजंतिहि । वैदिकत्वंलौकिकत्वकापट्यात्तेषुनान्यथा । वैष्णवत्वंहिसहजंततोऽन्यत्रविपर्ययः । ननुभक्तिमार्गीयाणांकथमन्येनशापेनपराभवइत्याकांक्षायामाहुः । भगवानेवेति । पुष्टिस्थस्यलोकेलौकिकेआसक्तौसत्यांअथवाअहंकारेजाते अनयोर्भजनेंतरायरूपत्वात् । भगवानेवअन्येनशापंदापयतिकंचिदेव । यथा चित्रकेतौकदाचित्स्वसामर्थ्यादिज्ञापनेनाहंकारादेवभेवदूरीकरोति । यथार्जुनादेःब्राह्मणपुत्रानयनादौ ॥ भक्तिमार्गस्थापनाय । हियस्मात् । अन्यथान्येपि बहिर्मुखाःस्युः । एवंभगवतास्वेषांशिक्षार्थंदंडेकृते दंडभयात्तेभक्तिमार्गीयाः पाखंडतांनयांति लोकवेदभक्तिमार्गविरुद्धाचरणंनकुर्वंति । विरुद्धाचरणाभावात्तेषांरोगाद्युपद्रवोनभवति। तर्हिभक्ताअपिसाधारणजनतुल्याएवकिमित्याकांक्षायामाहुः तेभक्तिमार्गीयामहानुभावाः प्रल्हादांबरीषादयइवयदितेशुद्धास्यु : शुद्धत्वंनामभक्तिमार्गविरुद्धधर्मराहित्येनकायवाङ्मनोभिस्तत्परत्वं । तेषांशुद्धत्वमयोजकंशास्त्रं । तच्छास्त्रं श्रुतिस्मृतीममैवाज्ञेयस्तेउल्लंघ्यवर्त्तते । आज्ञोच्छेदीममद्रोहीमद्भक्तोऽपिनमेप्रियः । अनन्यचेताःसततंयोमांस्मरतिनित्यशः । तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः । मन्मनाभवेत्यादिभगवद्वाक्यं । तदुक्तंयेकुर्वंतितेशुद्धत्वान्महानुभावाभवंतीत्यभिप्रायेणोक्तं । प्रायेणेति । तत्रहेतुः । भगवदिति । येभजंतितुमांभक्त्येतिवाक्याद्भक्तयाभजनेन यथायथाषड्गुणयुक्तोभगवानेषांहृदयेप्रविष्टऐश्वर्यादीन्प्रकटयति । तयातथातारतम्यंभजंति उत्कृष्टाभवंतीत्यर्थः । लौकिकेषुइदानींप्रसिद्धेषुनरसिंहाख्यादिष्वपिप्रसिद्धिबोधकोहिशब्दः । ननुएतादृशानांभगवद्भक्तयैवसर्वसिद्धौवेदोक्तकर्मकरणंलौकिककरणंचकिमर्थमित्याकांक्षायामाहुः । वैदिकत्वंलौकिकत्वं

काप्ट्यात्तेषुनान्यथा उत्कृष्टानांभगवद्भक्तानां वेदोक्तकर्मकरणंलौकिकव्यवहारकरणंच । सक्ताःकर्मण्यविद्वांसोयथाकुर्वं
५ तिभारत । कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहमितिभगवद्वाक्यात् । लोकसंग्रहार्थमेववेदोक्तकर्माणि लौकिकव्यवहारंच
कापट्यंविधायस्वबहिःकर्मासक्तिंदर्शयित्वाकुर्वंति नान्यथेत्यर्थः ।. तर्हितेषांमुख्यःकर्त्तव्योधर्मःकइत्याकांक्षायामाहुः। वैष्णव
त्वंहिसहजंततोन्यत्रविपर्ययः । वैष्णवत्वंभक्तिमार्गीयदीक्षापूर्वकंभगवद्भजनं सहजमादरेणकर्त्तव्योमुख्योधर्मः ततोन्यत्र
अन्यधर्मेषुएतद्विपर्ययइत्यर्थः । हियुक्तोयमर्थः । योयस्यदासः तस्यतद्भजनमेवमुख्योधर्मइति । भक्तिमार्गीयाणांव्यवस्थामुक्त्वात
त्संबंधिनामुदासीनानामन्येषांचव्यवस्थामाहुः । संबंधिनस्त्विति श्लोकद्वयेन । संबंधिनस्तुयेजीवाःप्रवाहस्थास्तथापरे।
चर्षणीशब्दवाच्यास्तेतेसर्वेसर्ववर्त्मसु । क्षणात्सर्वत्वमायांतिरुचिस्तेषांनकुत्रचित् ।. तेषांक्रियानुसारेणस
र्वत्रसकलंफलं। भक्तिमार्गीयसंबंधिनोयेतुअदीक्षिताःतथाभक्तिमार्गीयाःसंबंधिनःप्रवाहस्थाः तेचादीक्षिताःयेचर्षणीशब्दवा
च्याःसर्वमार्गेषुपरिभ्रमणशीलत्वात् । तेसर्ववर्त्मसुसर्वेषुमार्गेषु क्षणादल्पकालादेव तन्मार्गीयसंगंप्राप्य तन्मार्गधर्माचरणात्तन्मा
र्गीयसदृशाभवंति नतुतेषांकुत्रापिरुचिः स्नेहोस्ति तेषांततन्मार्गीयक्रियानुरूपंकामितफलंभवतीत्यर्थः । लक्षणप्रमाणाभ्याम
सुरान्जीवानाहुः । प्रवाहस्थानित्यारभ्यश्लोकद्वयेन । प्रवाहस्थान्प्रवक्ष्यामिस्वरूपांगक्रियायुतान् । जीवास्तेह्या
सुराःसर्वेप्रवृत्तिंचेतिवर्णिताः । तेचद्विधाप्रकीर्त्यंतेह्यज्ञदुर्ज्ञविभेदतः।दुर्ज्ञास्तेभगवत्प्रोक्ताह्यज्ञास्ताननुयेपुनः ५
प्रवाहएवतिष्ठंति स्वोदरपोषणमात्रपराः ॥ स्वरूपदेहक्रियातत्पराः । नतुधर्मादिपराः तेजीवाःअसुराइतिज्ञेयाः तेचप्रवृत्तिंनि
वृत्तिंचेत्यादिनाभगवतावर्णिताः तेअसुराः द्विःप्रकाराःअज्ञदुर्ज्ञभेदात् प्रवृत्तिंचेत्यादिनोक्तादुर्ज्ञाः तान्येअनुसरंतितदुक्तकारिणो

भवंति तेतुअज्ञाः । ननुअसुराणामपिभक्तिःश्रूयते साकथंभवतीत्याशंकायांसमाधानमाहुः । **प्रवाहेऽपिसमागत्यपुष्टिस्थ स्तैर्नयुज्यते । सोऽपितैस्तत्कुलेजातःकर्मणाजायतेयतः ।** वस्तुतोयस्यभक्तिर्दृश्यते सअसुरजीवोनभवति। किंतुभगवदपराधेनभक्तापराधेनवेदादिनिंदयावा प्रवाहेऽपिसमागत्यप्रामोऽपितैःप्रवाहस्थैर्नयुज्यते नयुक्तोभवति । नवैजनोजात्विति वाक्यात् ॥ तर्हिभक्तिमतःकथंप्रावाहिकेषुजन्मेत्यतआहुः । **कर्मणाजायतेयतइति** । यतःयस्मात्कर्मणाभगवदपराधादिनाप्रारब्धकर्मणावाजायते उत्पद्यते । देहस्यकर्माधीनत्वात् । यादृशंकर्मतादृशोदेहोभवतीत्यर्थः । इतिश्रीवल्लभाचार्यैःसाधनादिविभेदनाः । मार्गाःप्रोक्ताविचार्यैषुप्रविशंतिफलार्थिनः १ भक्त्याश्रीवल्लभाचार्यचरणाब्जयुगंप्रभून् । प्रणम्यकृपया तेषांयत्नाद्दुक्तासुखावहाः ॥ २ ॥ श्रीमत्कल्याणरायेणश्रीगोविंदसुतेनहि । पुष्टिप्रवाहमर्यादाविवृत्तिःकृतिनाकृता **इतिश्रीमद्विठ्ठलेश्वरचरणकमलैकतानश्रीकल्याणरायविरचितापुष्टिप्रवाहमर्यादाविवृत्तिःसमाप्तः** ॥ ७ ॥ ७ ॥

मोहमय्यां गणपत्कृष्णाज्याख्ययंत्रालये मुद्रितं
शक १७८३ आश्विनमासितपंचम्यां

इतिपुष्टिप्रवाहमर्यादा समाप्ता.

IGNCA RAR
ACC. No. R-593